

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Rusko-japonský spor o Kurilské ostrovy

Jana Brožová

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy a východoevropská studia

Bakalářská práce

Rusko-japonský spor o Kurilské ostrovy

Jana Brožová

Vedoucí práce:

PhDr. Magda Leichtová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala doktorce Leichtové za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

Obsah

1. Úvod	1
2. Smlouvy uzavřené před druhou světovou válkou	3
2.1. Šimodská dohoda	3
2.1.1. Shrnutí	5
2.2. Petrohradská smlouva	6
2.2.1. Shrnutí	7
2.3. Portsmouthská smlouva	8
2.3.1. Shrnutí	12
3. Smlouvy uzavřené během druhé světové války a mírové dohody	13
3.1. Káhirská deklarace	13
3.1.1. Shrnutí	15
3.2. Závěry jaltské konference	15
3.2.1. Shrnutí	16
3.3. Postupimská deklarace	16
3.3.1. Shrnutí	18
3.4. Sanfranciská mírová smlouva	19
3.4.1. Shrnutí	20
3.5. Mírová deklarace Sovětského svazu a Japonska	21
3.5.1. Shrnutí	22
4. Spor o Kurilské ostrovy během studené války	23
4.1. Shrnutí	27
5. Spor o Kurilské ostrovy po skončení studené války a v současnosti	28
5.1. Shrnutí	33
6. Závěr	34

7. Seznam použité literatury a pramenů	38
8. Résumé.....	46

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat sporem Ruska a Japonska v otázce Kurilských ostrovů. Toto téma je dodnes důležitou kapitolou v oblasti vzájemných vztahů Ruska a Japonska už jen z toho důvodu, že tento spor Ruska a Japonska nebyl oficiálně ukončen žádnou mírovou smlouvou.

Samotný smluvní rámec sporu, respektive proces uzavírání smluv mezi Ruskem a Japonskem týkajících se statutu těchto ostrovů umožňuje sledovat historii vztahů mezi Ruskem a Japonskem v rámci tohoto sporu. Domnívám se, že analýzou smluvního rámce sporu je možné docílit lepšího pochopení vývoje sporu jako takového a také myslím, že tato analýza umožní komplexnější pohled na klíčové aspekty a překážky bránící urovnání tohoto dlouho trvajícího územního sporu.

Cílem práce je zjistit, jak se územní spor o Kurilské ostrovy proměňoval z historické perspektivy na základě smluvního rámce sporu a jakou podobu má spor v současnosti. Ráda bych také zjistila, zda byl smluvní rámec dodržován, nebo zda docházelo k nějakému porušování smluv. V práci budu využívat metodu obsahové analýzy smluv uzavřených v rámci sporu.

Smluvní rámec je ohraničen daty podepsání první, šimodské dohody v roce 1855, a poslední podepsané dohody, tedy mírové deklarace z roku 1956. Mezi těmito dvěma smlouvami bylo podepsáno ještě dalších 6 smluv, které definovaly statut Kurilských ostrovů. Konkrétně šlo o petrohradskou smlouvu z roku 1875, následně portsmouthskou smlouvu z roku 1905, potom káhirskou deklaraci z roku 1943, závěry jaltské konference z roku 1945, pak postupimskou deklaraci z roku 1945 a sanfranciskou mírovou smlouvu z roku 1951.

Při psaní práce se budu zabývat samotnými texty těchto smluv, událostmi, které uzavření smluv předcházely, a událostmi, které následovaly po uzavření smluv.

Ráda bych totiž zjistila, jak předcházející události ovlivnily důvod uzavření smluv i jejich obsah a jaký důsledek smlouvy po uzavření měly.

Výzkumné otázky jsou následující: Jak se změnil statut ostrovů po uzavření jednotlivých smluv? Jaké události předcházely uzavření jednotlivých smluv mezi Ruskem a Japonskem? Jak se změnil statut ostrovů po uzavření jednotlivých smluv? Jaké události následovaly po uzavření smluv? Jak se situace vyvíjela po podepsání posledního dokumentu v roce 1956?

Struktura mé práce se bude odvíjet od charakteru mnou provedené analýzy. Práce bude rozčleněna na 4 hlavní kapitoly. V první se budu věnovat smlouvám a dohodám uzavřeným před druhou světovou válkou, ve druhé smlouvám a dohodám uzavřeným během druhé světové války a mírovým dohodám, ve třetí kapitole budu sledovat spor během studené války a v poslední kapitole nastíním současné dění.

Rozbory smluv budou strukturovány chronologicky podle historického pozadí. Budu zjišťovat, jak předchozí události ovlivnily obsah smlouvy a vůbec fakt, že smlouva uzavřena byla, dále jak se změnil statut ostrovů po uzavření smluv a jaké události následovaly po uzavření konkrétní smlouvy. V závěru zhodnotím celkový vývoj sporu, to znamená, že se pokusím zasadit analýzy jednotlivých smluv a předcházejících a následujících událostí do širších souvislostí.

Při psaní práce budu využívat textu samotných smluv, přičemž tento text podpořím prameny zabývajícími se historií sporu a historií obou států zúčastněných ve sporu. V práci také využiji vyjádření, která uvádějí ministerstva zahraničí na svých oficiálních stránkách. Dále budu čerpat z odborných článků zabývajících se tímto sporem. Budu také využívat zpravodajské články pro ilustraci ohlasu současného dění v médiích.

2. Smlouvy uzavřené před druhou světovou válkou

2.1. Šimodská dohoda

Šimodská dohoda, podepsaná v roce 1855 mezi Ruskem a Japonskem, je první uzavřená smlouva, která se nějak dotýkala území Kurilských ostrovů. Ve smlouvě bylo deklarováno přátelství obou států a byly vymezeny sféry vlivu. Hranice byla stanovena mezi ostrovy Iturup a Urup, přičemž vše od jižněji položeného ostrova Iturup bylo stanoveno jako japonské území a vše od ostrova Urup na sever bylo deklarováno jako ruské území (Šimodská dohoda, 1855).

Ještě předtím, než se o Japonsko začali zajímat Evropané, navázalo kontakt s Japonskem právě Rusko a to právě na Kurilském souostroví, kde se setkávali badatelé obou zemí (Reischauer – Craig 2000: 119). Ovšem ruští badatelé snažící se o navázání kontaktu s Japonskem přijížděli domů bez výsledku (Franz 2008: 110).

Dohoda souvisí s poměrně významnými událostmi, které se v polovině 19. století v Japonsku děly. Od začátku 15. století se Japonsko okolnímu světu zcela uzavřelo, což přetrvalo právě do zmíněné doby. Do země neměl přístup nikdo, ani obchodníci ani misionáři, výjimku měli pouze Holanďané, kteří mohli s Japonci obchodovat, ale pouze v určitém přístavu a určité době. Ovšem se vzrůstající aktivitou Evropanů v Číně se okolnosti změnily (Reischauer – Craig 2000: 119).

Situaci změnil až Spojenými státy vyslaný komodor Perry, který využil technologickou převahu amerického námořnictva v kombinaci s neústupností (Oshima 1915: 156), aby donutil Japonsko k uzavření obchodních smluv s vnějším světem. Jeho příjezd (samozřejmě spolu s dalšími faktory) také

způsobil postupné upadání a konec tokugawského šógunátu¹, tedy období bakumacu² (Boháčková – Winkelhöferová 1987: 92).

Američané tedy měli jako první přístup do smluvně určených japonských přístavů a mohli začít s Japonskem obchodovat. Po Spojených státech pak Japonsko uzavřelo smlouvy ještě s Británií, právě i s Ruskem a Nizozemím (Reischauer – Craig 2000: 124).

Smlouva určila tři přístavy, kde mohly ruské lodě kotvit. Jednalo se o přístavy Šimoda, Hakodate a Nagasaki. Podobné smlouvy ohledně kotvení zahraničních lodí byly uzavřeny i s dalšími zeměmi, ale pouze Rusové směli navštěvovat přístav Nagasaki (Šimodská dohoda, 1855). Důvodem této relativně přátelské politiky vůči Rusům byl hlavně přístup ruských vyjednavců, kteří do Japonska přijížděli. Lépe řečeno, například americký nebo britský přístup k Japoncům byl v tomto případě problematictější, protože Američané bezdůvodně napadali obyvatelstvo a Britové se snažili do Japonska pašovat opium, oproti tomu Rusové se o nic takového nepokoušeli (Lensen 1954: 166).

Dále byla ve smlouvě stanovena pravidla, která musí ruští námořníci a obchodníci v přístavech dodržovat. Šlo o pravidla obchodování, ustanovení diplomatického zástupce, vymezení obchodních pravomocí, dále práv a povinností, které musely obě strany dodržovat při návštěvě japonských přístavů apod. (Šimodská dohoda, 1855). Například šlo o právo exterritoriality³,

¹ šógunát je termín využívaný pro označení vlády šóguna, tedy nejvýše postaveného velitele ozbrojené části japonského obyvatelstva (Reischauer – Craig 2000: 123), jednotlivé šógunáty se pak od sebe odlišují příjmením jména rodiny, která se zrovna nacházela v uvedeném nejvyšším postavení

² jde o termín označující konec vlády rodiny Tokugawa, která vládla v Japonsku od roku 1603 do roku 1868 (Reischauer – Craig 2000: 123)

³ jde o pojem z mezinárodního práva, který se v současném kontextu týká hlavně například hlav států, diplomatických zástupců a dalších podobných úředně pověřených osob (Petráčková – Kraus a kol. 1995: 215), v tomto konkrétním případě jde o vyjmutí ruských námořníků, obchodníků a dalších Rusů v Japonsku z pravomoci orgánů Japonska, i když jsou tedy na japonské půdě, musejí dodržovat ruské zákony (Klimeš 2005: 173)

kteří měli také jen Rusové, ale toto prvenství drželi pouze do roku 1858 (Reischauer – Craig 2000: 124).

Šimodská dohoda s Ruskem nebyla jediná, kterou Rusko s Japonskem v této době uzavřelo. Následovala ještě smlouva ze 7. prosince 1856, která dále rozvíjela pravidla pro obchod, která byla již zmíněna v šimodské dohodě, ovšem tato dohoda byla nahrazena 19. srpna 1858 dohodou z Eda (Lensen 1954: 163). Tato dohoda umožnila otevření tří dalších přístavů, umožnila Rusům stavět domy a kupovat různý majetek, zakázala dovážet opium, stanovila směnitelnost měny apod. (Dohoda o přátelství a obchodu mezi Ruskem a Japonskem, 1858).

Šimodská dohoda je prvním dokumentem uzavřeným mezi Japonskem a Ruskem, který se týkal Kurilských ostrovů. Rusové ovšem na Kurilských ostrovech bádali už na začátku 18. století, kdy byli ruští průzkumníci vysláni Petrem Velikým na Sibiř (Franz 2008: 109). Úplně první kontakt, který proběhl mezi Rusy a obyvateli Kurilských ostrovů, měl formu dobovačného tažení kozáků, kteří se v roce 1711 vzbouřili na Kamčatce. Aby ušli tvrdému trestu, pokusili se vzbouřenci dobýt nějaká nová území pro Rusko, ale poté, co jim došlo střelivo, a narazili na odpor, se vrátili zpět do Ruska (Lensen 1950: 4).

2.1.1. Shrnutí

Rusové tedy o Kurilských ostrovech věděli už od začátku 18. století a snažili se o kontakt s Japonskem, které ovšem o kontakty nejevilo zájem. Komodor Perry situaci změnil a pomohla mu k tomu nejen technologická převaha, co se týče zbraní, ale i konflikt uvnitř Japonska, který právě s nepřímým komodorovým přispěním vyústil v konec šógunátu Tokugawa. Američané ovšem tímto krokem umožnili dalším zájemcům o kontakt s Japonskem, aby se ve své snaze posunuli dál než k marným pokusům o kontakt se zemí. Rusko zastupované Jemifejem Putiatinem situace využilo a Kurilské ostrovy se poprvé staly předmětem mezinárodní smlouvy, i když nebyly prioritní položkou v této smlouvě.

2.2. Petrohradská smlouva

Petrohradská dohoda byla uzavřena 7. května 1875. Smlouva ustanovila nové vlastnické poměry, které se týkaly ostrova Sachalin a Kurilských ostrovů. Japonsko v této smlouvě přenechalo celý ostrov Sachalin (který byl do té doby pod společnou správou obou zemí) Rusku výměnou za celé území Kurilských ostrovů. Japonské území se tedy rozšířilo o prostor mezi ostrovem Iturup a ostrovem Šumšu. Jako další kompenzaci poskytlo Rusko Japonsku obchodní výhody, například bezcelní pohyb v Ochotském moři a možnost rybolovu v těchto vodách (Petrohradská dohoda, 1875).

Japonsko v té době procházelo modernizací. Po svržení Tokugawů se vlády v Japonsku ujala dynastie Mejdži a ve světle příjezdu komodora Perryho se rozhodl nový císař dále zemi neuzavírat cizincům (Breen 1996: 426). Se svržením vlády Tokugawů a nastoupením dynastie Mejdži souvisely velké reformy, které se v Japonsku začaly dít.

Jak už jsem zmiňovala v části věnující se šimodské dohodě, značný podíl měl na tomto faktu právě komodor Perry, který v Japoncích zanechal velký dojem. Samozřejmě nebyl komodorův příjezd jediným faktorem, který revoluci spustil. Nicméně měl na událostech velký podíl, protože Japonsko se muselo vyrovnat s tlakem zvnějšku, protože po otevření Japonska světu se země neubráníla pozápadnění, a to nejen kultury, ale i například ekonomiky nebo politického systému. Změny by pravděpodobně přišly stejně, Japonsko ale dostalo velký impuls zvnějšku země, proto události nabraly na rychlosti (Sho 2007: 101).

V zemi začaly probíhat reformy všeho druhu, od správy země přes politickou organizaci až k ekonomice. S tím souvisela mimo jiné také snaha více podpořit severní regiony, zejména ostrov Hokkaidó (Reischauer – Craig 2000: 151). A právě zde leží důvod potřeby vytvořit smlouvu, jako byla ta petrohradská. Nutno říci, že kolonizace ostrova Hokkaidó byla velice úspěšná a region se stal

pro ekonomiku celého Japonska poměrně důležitým (Reischauer – Craig 2000: 152).

Rusko se v té době také soustředilo na osidlování vzdálených oblastí, proto bylo v regionu aktivně přítomné. Rusové se ale soustředili hlavně na Čínu a sever Ameriky (Švankmajer a kol. 2004: 271). Tento rostoucí vliv Rusů v regionu se mnohým zemím (včetně Japonska) postupně přestával zamlouvat, ale tomu se budu věnovat v další kapitole.

Kromě aktivnějšího pronikání Ruska a Japonska do regionu ovlivnily uzavření petrohradské dohody také neshody mezi oběma zeměmi ohledně hranice stanovené šimodskou dohodou (Lee 2002: 74). Přenechání Sachalinu Rusku výměnou za Kurily mělo pomoci upřesnění hranice mezi státy tak, aby nedocházelo k nejasnostem při navýšení aktivní činnosti obou zemí v regionu (Reischauer – Craig 2000: 151).

2.2.1. Shrnutí

Petrohradská dohoda tedy přinesla Japonsku profit v podobě vlastnictví celého Kurilského souostroví výměnou za Sachalin. Tento „obchod“ s Ruskem úzce souvisel s děním v obou zemích. Japonsko procházelo reformami Mejdži, v rámci kterých začalo komunikovat se svým okolím a také začalo podobnou „vnitřní kolonizací“ jako Rusko. Jedním ze zásadnějších faktorů nového zájmu Japonska o své okolí byl bezpochyby i příjezd komodora Perryho do Japonska.

Rusko v té době provádělo na pokyn Petra I. kolonizaci Sibiře a během tohoto procesu expandovali Rusové dále na východ, kde došlo k rusko-japonské konfrontaci, takže vznikla potřeba vymezit sféry vlivu. Toto vymezování sfér vlivu potom dostalo poněkud výbušnější charakter v podobě rusko-japonské války.

2.3. Portsmouthská smlouva

Portsmouthská smlouva je dokument, který ukončil rusko-japonskou válku z let 1904 – 1905. Než se ale budu věnovat okolnostem, za kterých byla tato smlouva uzavřena, musím se nejprve věnovat konfliktu Japonska a Číny, protože první čínsko-japonská válka s vypuknutím války Japonska s Ruskem souvisela. Je totiž možné, že válka s Čínou, respektive následné uzavření míru a zejména mírové podmínky vyvolaly v Japonsku frustraci, která napomohla japonské intervenci v Koreji a Mandžusku, přičemž tato válka měla sloužit k tomu, aby se Japonsko etablovalo jako jedna z velmocí mimo jiné i skrze vlastnictví koloniálních území (White 1969: 360).

Japonsko i Čína měly zájem o korejské území, což způsobovalo napětí mezi oběma zeměmi (Fung 1996: 1007). Situaci nepomáhaly ani xenofobní proticizinecké nálady v Koreji. Ty nebyly ovšem namířené jen proti Japonsku, ale takřka proti celému světu. Ačkoli protijaponské nálady byly zvláště intenzivní, hlavně kvůli otevření Japonska světu (Battistini 1952: 47).

Japonsko se navíc už v té době obávalo vlivu Ruska v regionu, které mělo zájem na nezamrzajících přístavech a navíc vidělo Koreu jako odrazový můstek pro další expanzi do jižní Asie (Battistini 1952: 55). Proto se Japonci snažili zachovat Koreu nezávislou. Snažili se toho docílit zejména reformami, se kterými Japonci pomáhali korejské vládě. Japonští reformátoři ale narazili na odpor zastánců konzervatismu a uzavření země okolí a museli Koreu opustit (Battistini 1952: 54).

Spory mezi Japonskem a Čínou přerostly v ozbrojený konflikt probíhající v letech 1894 - 1895 a Japonsko v něm zvítězilo. Důvodem byla hlavně zaostalost čínské armády (Fung 1996: 1008). Dalším prvkem, který přispěl k čínské porážce, byl ale také třeba fakt, že Čína se na válku nepřipravovala (na rozdíl od Japonska), protože se snažila vyřešit situaci dohodou (Fung 1996: 1013).

Důvodem, proč se samotná Korea do konfliktu nijak nezapojovala, bylo, že v Koreji vládl slabý panovník a mezi vládnoucími frakcemi byly rozpory (Battistini 1952: 54). Čína navíc Koreu považovala za část svého území, čemuž se Korea nebránila, protože se tak korejská vláda mohla zbavit vlivu Japonska (Battistini 1952: 56). Z tohoto důvodu také Čína ostře vystupovala proti Japonsku, které, jak už jsem uvedla, chtělo zachovat Koreu nezávislou (Battistini 1952: 57). Zajímavostí je, že právě snahou zachovat korejskou nezávislost odůvodnili Japonci pozdější útok na Rusko (Howland 2011: 68).

Japonsko získalo v rámci mírové smlouvy přístup do několika přístavů a některá čínská území. Ovšem Rusko v rámci expandování na východ chtělo do regionu také mocensky proniknout, proto apelovalo na Japonsko s podporou Německa a Francie aby umírnilo své mírové požadavky (Battistini 1952: 64). Japonsko ovšem získalo alespoň možnost spolupracovat zejména s Velkou Británií v důsledku úspěchu ve válce, protože Británie viděla v Japonsku potenciálního silného aktéra v regionu a spojence proti Rusku (Reischauer – Craig 2000: 186).

Zatímco Japonsko válčilo a vyjednávalo mírové podmínky, Rusko pokračovalo v utužování svého vlivu v Mandžusku, kde Rusové stavěli železnici napojenou na Transsibiřskou magistrálu a tuto stavbu hojně podporovali vojenskou přítomností, což se do japonských mocenských zájmů příliš nehodilo (Reinschauer – Craig 2000: 187). Kromě vojenské přítomnosti se ještě Rusové snažili ovlivňovat průběh války Japonska s Čínou, konkrétně Korejce samotné, zejména je podporovat v myšlence, že jsou obětí Japonců a že Rusko se stane jejich patronem v tomto až příliš jednostranném vztahu s Japonskem (Battistini 1952: 65).

Ruské snahy dostat oblast pod svou sféru vlivu byly důvodem začátku rusko-japonské války v roce 1904. V této době se totiž Rusko (zejména car) potýkalo s nepopularitou doma v Rusku i Evropě. Snahou cara tedy bylo udržet si prestiž

skrze získávání nových území a možností profitu expanzí směrem na východ. Car Mikuláš II. si byl poměrně jistý úspěchem hlavně díky úspěchu během války Japonska s Čínou. Nejen car si ale byl svým úspěchem jist, v porovnání s ruskou armádou se zdálo být nasnadě, že ta japonská válku prohraje (Švankmajer a kol. 2004: 292). Car Mikuláš nebyl charakterizován jako silný panovník a i carova nerozhodnost a neschopnost posoudit situaci měla za následek ruskou prohru (Esthus 1981: 398).

Japoncům se podařilo zatlačit ruskou armádu do Mandžuska a začít okupovat Koreu a poté svést sérii vítězných bitev. Porazili Rusko Port Arthuru a zvítězili v bitvě u Mukdenu, kde došlo k porážce nechvalně proslulého generála Kuropatkina a poté vítězně svedli poslední bitvu války u Cušimy (Švankmajer a kol. 2004: 292). Japonsko výhrou získalo statut světové mocnosti. Porážka Ruska mnohem menším a často podceňovaným Japonskem se mohla zdát překvapivou, ale samotné okolnosti války takové tvrzení rozhodně vyvracely. Japonsko mělo na své straně podporu Británie (která například odmítla pustit ruskou baltskou flotilu skrz Suezský průplav nebo kotvit v britských koloniálních přístavech), k prohře Ruska navíc přispěla chaotická vnitřní situace (Reischauer – Craig 2000: 187).

Rusko-japonská válka se odehrála coby předzvěst první světové války. Japonsko se díky válce etablovalo v mezinárodním systému jako koloniální velmoc (protože díky výhře získalo Japonsko kontrolu nad Koreou), navíc do konfliktu zasahovaly další velmoci, i když nepřímou, jako například Británie v podpoře Japonsku (Reischauer – Craig 2000: 188).

Portsmouthská mírová smlouva byla uzavřena 5. září 1905. Stanovila podmínky, za jakých bude uzavřen mír po rusko-japonské válce. Šlo zejména o vymezení sfér vlivu v Mandžusku a Koreji, o práva na kotvení v přístavech, plavbu a rybolov a také využívání a budování železnice v Mandžusku.

Obě armády musely být odsunuty z Mandžuska, kde měla být znovu obnovena autorita Číny. V Koreji pak obě země získaly stejná práva, ani jedna strana nesměla být zvýhodněna. Co se týče využívání železnice, obě země měly právo trať používat, ale pouze pod podmínkou, že to nebude využívání pro vojenské účely a že jakékoli ozbrojené složky budou jen pro ochranu železnice v omezeném počtu. Rusko a Japonsko se také zavázaly k propuštění vězňů toho druhého státu (Portsmouthská smlouva, 1905).

Samotná část smlouvy, která se nějak dotýkala Kurilského souostroví, se týkala hlavně Sachalinu. Japonsko dostalo jižní část ostrova a přilehlé ostrovy. Hranice byla stanovena na 15. stupeň severní šířky. Ani jeden ze států nesměl být na Sachalinu vojensky přítomný a ruští obyvatelé na japonské části ostrova si mohli vybrat, zda prodají svůj majetek Japonsku a odstěhují se do Ruska nebo zůstanou na ostrově žít pod japonskými zákony (Portsmouthská smlouva, 1905). Japonsko nicméně původně požadovalo ostrov celý a Rusové odmítali Japoncům v této otázce ustoupit (Godwin 1950: 286).

Situaci vyřešil prezident Roosevelt, který vedl mírová jednání. Prezidenta Roosevelta požádal o pomoc Komura Jutaró, japonský ministr zahraničí, který měl s prezidentem Rooseveltem dobrý osobní vztah (White 1969: 363). Prezident Roosevelt apeloval na Rusy v otázce rozdělení ostrova a na Japonce v otázce poplatku, který chtěli za druhou polovinu ostrova od Rusů, kteří ovšem na zaplacení neměli (Godwin 1950: 288). Japonci nakonec ze svého požadavku na poplatek ustoupili, zejména proto, že ukončit válku bylo pro Japonsko výhodnější než v ní pokračovat, protože pokračování ve válce by stálo hodně peněz, které se Japonsku přestávaly dostávat (Godwin 1950: 282).

Dalším důvodem bylo, že válka i následná mírová jednání byla značně sledována a Japonci se báli ztráty prestiže v případě, že by ruská strana nepřistoupila na kladené požadavky (White 1969: 362). Zajímavostí je, že fakt, že se prezident

Roosevelt přiklonil spíše k ruskému požadavku neplatit válečné reparační, mohl být také jedním z důvodů pozdější nedůvěry Japonců vůči Spojeným státům (Steinberg 2008: 6).

Rusko chtělo ukončit válku zejména kvůli složité situaci cara Mikuláše a jeho ohroženého postavení coby cara (Godwin 1950: 281). Navíc Rusku docházely prostředky na pokračování ve válce, nehledě na to, že Rusko válku prohrávalo (Godwin 1950: 282). Rusové původně chtěli Japonsku přenechat ostrov celý, protože Japonsko jasně deklarovalo svůj zájem ohledně Sachalinu, nakonec se tak ale nestalo právě kvůli tomu, že Japonsko potřebovalo válku ukončit kvůli nedostatku prostředků na pokračování v bojích (Godwin 1950: 285).

2.3.1. Shrnutí

Další z řady dohod o Kurilských ostrovech tedy byla mírová dohoda po konfliktu Ruska a Japonska. Tomuto konfliktu nicméně předcházela válka Japonska a Číny o vliv v Koreji. Důvody, proč tato válka souvisí s rusko-japonskou válkou, jsou několikery. Japonsko si uvědomovalo snahu Ruska prosadit svůj vliv v regionu, čemuž se snažilo zabránit. Dále se Japonsko snažilo vytvořit si startovní pozici při expanzi dále do jižní Asie.

Japonsko válku vyhrálo, ale jak už jsem uvedla, Rusko také mělo mocenské zájmy v regionu. Rusům šlo zejména o přístup k nezamrzajícím přístavům a také šlo o snahu cara Mikuláše II. obnovit svou autoritu uvnitř země skrze úspěšnou asijskou expanzi. Rusové tedy požádali Francii a Německo, aby společně přesvědčili Japonsko, aby umírnilo podmínky mírové dohody s Čínou, což se jim podařilo. Japonsko tedy sice vyhrálo válku, ale zisky z toho nemělo tak velké, jak očekávalo.

Co se týče Portsmouthské dohody a změny statutu Kurilských ostrovů, kterou stanovila, jednalo se zejména o ostrov Sachalin. Ostrov byl nakonec rozdělen na dvě části coby součást kompromisu, kdy Japonsko upustilo od požadavku

vyplacení ruské poloviny ostrova a Rusko přenechalo jižní polovinu ostrova Japonsku. Tohoto kompromisu bylo dosaženo hlavně kvůli tomu, že ani jedna ze zemí neměla peníze na to, aby mohla pokračovat ve válce a v Rusku začínala první revoluce. Mír byl tedy spíše kompromisem a ani jedna strana nezískala skrze tuto mírovou dohodu nějakou větší výhodu.

3. Smlouvy uzavřené během druhé světové války a mírové dohody

3.1. Káhirska deklaráce

Další z řady dokumentů, který nějak upravoval statut Kurilských ostrovů, je postupimská deklaráce. Abych ale mohla vysvětlit, jaké důvody vedly ke změně statutu Kurilských ostrovů, musím se ovšem nejprve věnovat závěrům jaltské konference, které souvisely s káhirskou deklarácí.

V čele Japonska stanula nacionalistická militaristická vláda se snahou posilovat silné postavení Japonska ve světě a také se snahou dobýt Mandžusko. Na druhé straně stanul v čele Sovětského svazu nesmiřitelný Stalin, který neopustil politiku expanze Sovětského svazu do míst s nezamrzajícími přístavy, tedy i do východní Asie. Právě kvůli této sovětské politice hledalo Japonsko spojení proti Sovětskému svazu a právě proto, že v čele země stanula nacionalistická a také protibritská a protiamerická vláda admirála Jonaie, našlo Japonsko spojení v Německu (Reinschauer – Craig 2000: 252).

Dříve než se budu věnovat závěrům jaltské konference a postupimské deklaráci, považuji za nutné zmínit káhirskou deklaráci, která souvisí s později uzavřenou postupimskou deklarácí. Káhirska deklaráce byla podepsána 27. listopadu 1943 a poté vysílána v rádiu 1. prosince stejného roku. Na káhirské konferenci se setkali prezident Roosevelt, premiér Churchill a prezident Čankajšek (Káhirska deklaráce, 1943).

Káhirska deklaráce byla deklarací spojenců o společném vojenském postupu proti Japonsku. Signatáři deklarovali, že vojenská akce proti Japonsku nemá za účel žádné územní zisky v jejich prospěch, a dále určili jaké území má Japonsku zůstat a které nadrží oprávněně, tedy se ho musí vzdát. Šlo o území, která Japonsko získalo během první světové války. Původně čínská území mělo Japonsko vrátit Číně a Korea se měla stát nezávislou zemí (Káhirska deklaráce, 1943). Japonské území tedy bylo káhirskou deklarací zredukováno jen na ostrovy Hokkaidó, Honšú, Šikoku a Kjúšú a Japonsko přišlo nejen o území v Číně a o vliv v Koreji, ale také o území Kurilských ostrovů, které patřily do kategorie násilně zabraných území.

Zajímavostí je, že Japonsko jako takové nemělo příliš možností pořádat podobné konference o společném postupu, protože nemělo v regionu žádného spojence. Snažilo se sice integrovat region pod ideou odstranění hrozby Západu, ale země získala podporu jen od slabých zemí s loutkovými vládami, jako Barma nebo Filipíny (Van Der Vat 2001: 298).

Káhirska deklaráce se konala v rámci snah koordinovat společný postup Spojenců proti nacistickému Německu. Zejména šlo o snahu Winstona Churchilla přesvědčit prezidenta Roosevelta, aby byla otevřena nová fronta na Balkáně, proto také byla káhirska konference svolána. Stalo se tak pouze pár dní před teheránskou konferencí, kde se mělo probírat právě téma nové fronty. Prezident Roosevelt ale neměl v úmyslu podpořit návrh na vytvoření fronty v Evropě. Preferoval spíše pomoc Ruska v porážce Japonska. Rusko bylo ze Spojenců nejbližší Japonsku, takže z ekonomických i logistických důvodů bylo nejsnazší, aby přímý pozemní útok na Japonsko vedli právě Rusové. Prezident Roosevelt tedy raději ustoupil ruskému požadavku na posílení pozic ve Francii než vylodění na Balkáně, jak požadoval Churchill (Žukov a kol. 1985: 300).

3.1.1. Shrnutí

Káhirská deklarace byla deklarací Spojenců o společném postupu proti Japonsku. Prezident Roosevelt, Čankajšek a ministr Churchill se shodli, že útok na Japonsko má zredukovat japonské území pouze na 4 ostrovy, konkrétně Hokkaidó, Honšú, Šikoku a Kjúšú. Japonsko tedy mělo přijít o svá území v Číně a Koreji. Spojenci se nicméně také dohodli, že útok na Japonsko nebude veden s cílem získání japonských území.

3.2. Závěry jaltské konference

Když začínalo být jasné, že Německo válku prohrává, sešli se představitelé tří mocností, Stalin, Churchill a Roosevelt na jaltské konferenci. Ta probíhala od 4. do 11. února 1945 a účelem bylo projednat poválečné uspořádání. Šlo například o okupační režim Německa a německé válečné reparace, jednající také otevřeli otázku vytvoření OSN a deklarovali, že pomohou demokratické obnově poválečné Evropy. Projednávala se také otázka hranic Polska, vytvoření nové vlády v Jugoslávii a také se projednávala otázka válečných zajatců.

Co se týče samotné části, která se týkala Kurilských ostrovů, šlo o dohodu mezi Velkou Británií, Sovětským svazem a Spojenými státy americkými o otázce Dálného východu. Tato část smlouvy byla tajná, k odtajnění došlo až rok po konferenci (Kimie 2001: 365). Představitelé tří mocností se shodli, že v horizontu dvou až tří měsíců od kapitulace Německa vstoupí Sovětský svaz do války s Japonskem za několika podmínek. Sovětský svaz měl zachovat status quo v Mongolsku a otevřít jednání s prezidentem Čankajškem v otázkách Mongolska a Mandžuska a využívání přístavů a železnice v oblasti (Protokol o jednání jaltské konference, 1945).

Na oplátku za útok na Japonsko měl Sovětský svaz dostat území, která dostalo Japonsko jako válečnou kompenzaci v roce 1905 při uzavření portsmouthské dohody. Jednalo se tedy o jižní část Sachalinu a přilehlé ostrovy. Japonsko

ztratilo výhody v přístavech stanovených v portsmouthské smlouvě a v Mandžusku měla být obnovena svrchovanost Číny. Celé Kurilské ostrovy měly připadnout Sovětskému svazu (Protokol o jednání jaltské konference, 1945). Rusko tedy mělo touto dohodou dostat území, o která neúspěšně usilovalo v rusko-japonské válce, navíc pak mělo dostat zpět celé území Kurilských ostrovů, to znamená i území od ostrova Iturup směrem na jih, které bylo stanoveno jako japonské šimodskou dohodou. Jako kompenzaci za útok na Japonsko měli tedy Rusové dostat i území, která původně ruská nebyla.

Kromě této zvláštní kompenzace je ještě zajímavá ta část dohody, která se věnuje čínským územím. Čína byla na straně Spojenců, tedy i na straně Ruska, a přesto mělo Rusko získat výhody v Port Arthuru a Dairenu a na železnicích v Mandžusku, nehledě na fakt, že čínský zástupce nebyl na jednáních na Krymu přítomen (Pan 1952: 42). Zajímavé také je, že podle káhirské deklarace se mělo Japonsko vzdát území, která získalo neprávem, ale káhirská deklarace nezmiňuje nic o právu Sovětského svazu na tato území (Pan 1952: 54).

3.2.1. Shrnutí

Na jaltské konferenci se otázka Kurilských ostrovů projednávala na tajném jednání mezi Sovětským svazem, Británií a Spojenými státy. Závěry konference byly zveřejněné až za rok.

Spojenci se dohodli, že Sovětský svaz zaútočí na Japonsko a na oplátku dostane území, která byla předmětem portsmouthské smlouvy z roku 1905. Mezi tato území spadaly tedy i Kurilské ostrovy a Sovětský svaz dostal slíbené souostroví celé, tedy i ty části, které nikdy ruské nebyly.

3.3. Postupimská deklarace

V létě 1945 se Spojenci sešli na postupimské konferenci, kde řešili poválečné uspořádání Evropy po kapitulaci Německa. Sovětský svaz kladl různé požadavky na území a vojenské výhody, ale protože společná hrozba hitlerovského

Německa zmizela, ostatní mocnosti nemínily Sovětskému svazu příliš ustupovat (Zubov 2015: 162). Stalin například požadoval, aby Sovětský svaz mohl trvale okupovat severní Hokkaidó, což mohl udělat mimo jiné i díky tomu, že v závěrech jaltské konference nikde nebylo jasně řečeno, co všechno je území Kurilských ostrovů. Prezident Truman ovšem tento sovětský požadavek odmítl a stanovil okupační hranici mezi ostrovem Kunašir a Hokkaidó (Elleman a kol. 1998 – 1999: 494).

Problém ale byl, že bylo třeba ještě porazit Japonsko a to právě s pomocí Sovětského svazu, jak bylo dohodnuto na jaltské konferenci. Navíc západní veřejnost (zejména pak Britové a Američané) podporovala přátelské vztahy se Sovětským svazem coby osvoboditelem Evropy. Účastníci konference se nakonec shodli například na finální podobě okupační správy Německa a Rakouska (Zubov 2015: 162), polských hranic a odsunu německého obyvatelstva (Zubov 2015: 163).

26. července dostalo Japonsko na výběr možnost kapitulovat, a pokud by tuto možnost nepřijalo, Spojenci slíbili útok. Japonsko se mělo demilitarizovat a článek 8 se odvolává na káhirskou deklaraci zmíněnou výše. Spojenci také slíbili svobodu japonským ozbrojeným silám i celému národu jako takovému (Postupimská deklarace, 1945).

Dále měla japonská vláda v rámci nabídky v podobě postupimské deklarace zajistit demokratizaci společnosti a přestat být aktivní v takových průmyslových odvětvích, která úzce souvisí se zbrojením. Pokud by Japonsko takové podmínky splnilo, Spojenci slíbili neútočit (Postupimská deklarace, 1945). Japonsko ovšem dohodu nepřijalo s tím, že ve válce bude pokračovat a samozřejmě zvítězí (Reischauer – Craig 2000: 267).

Co se tedy týče územních změn, v případě že by Japonsko nabídku přijalo, postupimská deklarace by potvrdila platnost káhirské deklarace, která limitovala

japonské území pouze na ostrovy Hokkaidó, Honšú, Šikoku a Kjúšú. Ale protože Japonsko nabídku nepřijalo, spojenecké síly na Japonsko zaútočily a o území přišlo stejně. V káhirské deklaraci se nepočítalo s územní kompenzací pro Sovětský svaz, který také signatářem nebyl, nicméně na území dostal nárok při konferenci na Jaltě. Přesto se ale Svaz musel při útoku řídit postupimskou deklarací a odkazem na článek 8 káhirské deklarace, který určoval japonské území coby čtyři ostrovy zmíněné výše.

Jak Rusko slíbilo během jaltské konference, tak také udělalo a 9. srpna ruské jednotky zaútočily. Rusové začali dobývat přislíbené území od jižního Sachalinu a zároveň zaútočili na Kurilských ostrovech. Společně s Rusy zaútočili i Britové a Američané a Japonci všem kladli tvrdý odpor, ačkoli jejich bojeschopnost slábla. Ještě před ruským útokem, 6. a 9. srpna, byly svrženy atomové bomby na Hirošimu a Nagasaki, což Rusům velmi usnadnilo jejich snahu o dobývání Japonska (Zubov 2015: 170).

Co se týče atomových bomb, prezident Truman obdržel zprávu o úspěšném experimentu právě před postupimskou konferencí. Měl tedy víceméně zajištěnou porážku Japonska i bez nějaké významnější ruské pomoci, což znamenalo, že prezident Truman nemusel Stalinovi tolik ustupovat v jeho požadavcích. Proto byly bomby svrženy na Japonsko dříve, než začala ruská invaze (Vat 2001: 395). 15. srpna vyhlásilo Japonsko kapitulaci, kterou do 19. srpna odmítala uzнат část armády. Ovšem 2. září byla podepsána kapitulace a druhá světová válka oficiálně skončila (Zubov 2015: 170).

3.3.1. Shrnutí

Na postupimské konferenci dostalo Japonsko možnost kapitulovat. Pokud by se Japonsko nevzdalo, což později udělalo, slíbili Spojenci zaútočit. Co se týče Kurilských ostrovů, postupimská deklarace se odvolává na káhirskou deklaraci ohledně okupovaného území.

Pro Sovětský svaz to tedy znamenalo, že Kurilské ostrovy sice okupovat může, ale nikoli severní Hokkaidó. Takže i když Sovětský svaz nebyl účastníkem káhirske konference, ale postupimskou deklaraci schválil, musel se při útoku na Japonsko řídit i oním odkazem na káhirskou konferenci.

3.4. Sanfranciská mírová smlouva

Po válce se Japonsko ocitlo pod americkou okupační správou. Američané začali prosazovat demokratické reformy, aby snížili riziko dalšího japonského útoku a také aby se Japonsko nestalo zemí komunistického bloku, ale spojencem demokratického západu (Reischauer – Craig 2000: 269).

Sovětský svaz se naopak začal se západní Evropou a Spojenými státy více a více rozcházet a v poválečném světě se začínala projevovat studená válka. Prezident Truman vydal svoji doktrínu, na kterou později navázal projekt Marshallova plánu, který Sovětský svaz odmítl. V roce 1947 vzniklo Informbyro a Evropa tak byla rozdělena na země využívající pomoc Marshallova plánu a země s vedoucím postavením komunistických a jim podobných stran, které se integrovaly pod moskevský diktát a musely Marshallův plán odmítnout (Švankmajer a kol. 2004: 421).

V tomto prostředí vzrůstající nesmiřitelnosti Spojených států a Sovětského svazu byla podepsána sanfranciská mírová smlouva. Šlo o dokument, který oficiálně uzavřel mír mezi Japonskem a Spojenci. Smlouva deklarovala mír mezi Japonskem a Spojenci a Spojenci uznali Japonsko jako suverénní stát. Japonsko slíbilo uznat Koreu jako samostatný stát a zřeklo se území mimo ostrovy Hokkaidó, Honšú, Šikoku a Kjúšú. Jednalo se například o území Tchaj-wanu, Pescadorských ostrovů a také Kurilských ostrovů a původně japonské poloviny Sachalinu. Ve smlouvě je toto území specifikováno odkazem na Portsmouthskou smlouvu (Sanfranciská mírová smlouva, 1951).

Co se týče majetkových vyrovnání, například majetku japonských občanů, Japonsko mělo vyjednávat se správcí území, o která přišlo. Dále se Japonsko zavázalo jednat v souladu s Chartou Spojených národů. Okupační armády se měly z Japonska stáhnout co nejdříve, nejpozději do 90 dnů od začátku platnosti sanfranciské smlouvy. Japonsko mělo Spojencům poskytnout kompenzaci v podobě obchodních výhod, reparací nebo například odškodnění válečných zajatců spojeneckých nebo neutrálních států za pomoci Červeného kříže (Sanfranciská mírová smlouva, 1951).

Smlouva je často označována jako jednostranná, protože Spojené státy získaly společně s okupačním režimem na některých ostrovech také vliv v regionu. Japonsko se americkému vlivu nijak nebránilo, protože Japonci se obávali konfliktu se Spojenými státy a souhlasem s mírovou smlouvou navíc Japonsko získalo zpět svou státní suverenitu (Braddick 2003: 363).

Sovětský svaz smlouvu nepodepsal. Rusové se snažili bojkotovat jednání, to se jim ale nepodařilo a Spojené státy se dohodly s Británií, že země, která sanfranciskou smlouvu nepodepsala, nemá nárok na územní zisky (Elleman a kol. 1998 – 1999: 496). Proto Sovětský svaz začal samostatná jednání pouze s Japonskem o nové mírové smlouvě.

Po podepsání sanfranciské smlouvy se ještě prohloubil problém, který matně vyvstal už během jaltské konference, a sice nejasná definice teritoria označovaného jako Kurilské ostrovy. Sporné jsou zejména ostrovy Šikotan a také Habomajské ostrovy (Lee 2002: 72). Tyto ostrovy anektoval Sovětský svaz během druhé světové války s tím, že se také jedná o součást Kurilských ostrovů (Elleman a kol. 1998 – 1999: 495).

3.4.1. Shrnutí

Sanfranciská smlouva byla první smlouvou, která do sporu o Kurilské ostrovy vnesla opravdu zásadní nesoulad mezi ruskými a japonskými požadavky.

Sovětský svaz se snažil bojkotovat mírová jednání, ale protože tato snaha selhala, tak smlouvu nepodepsal.

Kvůli neupřesnění území, která by měl Sovětský svaz dostat jako kompenzaci, vznikl rozpor, který pokračoval dále a působil problém při samostatném vyjednávání o mírové smlouvě mezi Sovětským svazem a Japonskem, které se zastavilo pouze u podepsání společné deklarace, nikoli však mírové smlouvy.

3.5. Mírová deklarace Sovětského svazu a Japonska

Sovětský svaz tedy neměl s Japonskem žádnou mírovou dohodu ani dohodu o poválečném uspořádání, jednání tedy pokračovala bilaterálně. Výsledkem byla společná deklarace vydaná 19. října 1956. Uzavření deklarace předcházela rozsáhlá jednání, protože ani Japonsko, ani Sovětský svaz se nedokázaly shodnout na znění deklarace, které by vyhovovalo oběma zemím (Morley 1957: 371).

Průběh jednání o deklaraci měl souvislost s probíhající studenou válkou, tedy také se sbližováním Japonska se Spojenými státy. Sovětský svaz vyčkával, zda se Japonsko nedistancuje od Spojených států a neupustí od demokratizace své vnitřní politiky. To se ale nedělo, naopak, vliv konzervativců v Japonsku slábl, proto v roce 1954 začal Sovětský svaz jednat a vyzval Japonsko k jednání (Morley 1957: 372). Japonsko souhlasilo, protože nechtělo ztratit příliš mnoho území kvůli sovětským požadavkům (Morley 1957: 373). Samotná jednání pak začala v roce 1955 v Londýně (Quigley 1956: 169).

Když jednání začala, Japonsko odmítlo uznat Habomajské ostrovy a Šikotan coby součást Kurilských ostrovů s tím, že jde o součást ostrova Hokkaidó. Sovětský svaz tedy nabídl Japonsku, že uzná zmíněné ostrovy jako část Japonska, pokud ostrovy zůstanou demilitarizované a uzavřené pro zahraniční lodě. Ale Spojené státy apelovaly na Japonsko, aby Rusku neustupovalo, protože se bály ztráty vlastní pozice v regionu (Elleman a kol. 1998 – 1999: 496), což souviselo právě se

studanou válkou, protože pro Spojené státy bylo důležité mít regionálního spojence (Kimie 2001: 367). Japonsko tedy sovětský požadavek nepřijalo a jednání se vrátila na nulu. Až na začátku roku 1956 došlo ke shodě ve vytvoření prozatímního dokumentu a odložení vytvoření řádné mírové dohody (Elleman a kol. 1998 – 1999: 497).

Deklarace ukončila válečný stav mezi zeměmi a obnovila mírové podmínky. Byla obnovena diplomatická komunikace, Sovětský svaz a Japonsko měly znovu obnovit konzuláty a vyměnit diplomaty. Země si slíbily vzájemné neútočení, Sovětský svaz slíbil vrátit japonské zajatce zpět a zřekl se reparací (Společná deklarace Svazu sovětských socialistických republik a Japonska, 1956).

Dále deklarace stanovila základ pro další jednání, které by mělo vést k dohodě o přátelské ekonomické spolupráci. Kromě ekonomické spolupráce měla po obnovení řádných diplomatických styků jednání pokračovat a vyústit mírovou dohodou mezi oběma státy. V té souvislosti se Sovětský svaz zavázal, že vrátí Japonsku Habomajské ostrovy a Šikotan, až bude uzavřena ona slíbená mírová dohoda (Společná deklarace Svazu sovětských socialistických republik a Japonska, 1956).

3.5.1. Shrnutí

Jednání mezi Sovětským svazem a Japonskem o mírové dohodě dlouho stála na mrtvém bodě kvůli začínající studené válce, ale poté, co se Sovětský svaz a Japonsko shodly na podepsání pouze dočasného dokumentu a na odložení jednání o řádné mírové smlouvě, rozhovory pokračovaly. Sovětský svaz se v deklaraci zavázal, že sporné Habomajské ostrovy a Šikotan vrátí Japonsku hned po uzavření mírové dohody, k čemuž ovšem nikdy nedošlo.

Sanfranciská mírová smlouva a společná deklarace jsou vyústěním nejasností kolem vyjednávání ohledně vlastnictví Kurilských ostrovů, která se odehrávala na pozadí začínající studené války, což činilo problém ještě obtížnějším, protože

na jedné straně sporu stál Sovětský svaz, na druhé straně pak Japonsko a jeho spojenec, Spojené státy.

Prozatímní deklarace nikdy nebyla rozšířena o řádnou mírovou smlouvu a Kurilské ostrovy zůstaly nadále pod kontrolou Sovětského svazu a válečný stav mezi zeměmi nebyl řádně uzavřen. Země se snažily řešit situaci mimo jiné i přezkoumáním předchozích mírových smluv týkajících se Kurilských ostrovů, ale problémy, které způsobily nejasnosti kolem válečného a poválečného dění týkajícího se ostrovů, přetrvaly i nadále. Další kapitoly se věnují pokusům o uzavření mírové smlouvy.

4. Spor o Kurilské ostrovy během studené války

Po uzavření japonsko-sovětské mírové deklarace v roce 1956 byly vztahy Sovětského svazu a Japonska poznamenány realitou studené války. Nepříliš dlouho po uzavření mírové deklarace (v roce 1960) požadoval Sovětský svaz stažení japonských jednotek z Kurilských ostrovů. Šlo o reakci na bezpečnostní smlouvu Japonska se Spojenými státy. Sovětský svaz tento požadavek prezentoval jako podmínku k navrácení ostrovů. Japonsko nicméně odmítlo a upřednostnilo tak bezpečnostní smlouvu se Spojenými státy před vyřešením problému s ostrovy (Mack – O’Hare 1990: 385). Sovětský svaz zareagoval prohlášením, že takový přístup Japonska činí mírovou deklaraci z roku 1956 bezvýznamnou (Elleman a kol. 1998 – 1999: 503). Jakékoli řešení sporu se tak až do 90. let ocitlo takřka na mrtvém bodě.

Co se týče japonského přístupu k ostrovům, v roce 1956 se poprvé objevil pojem „Severní teritoria“ při debatě v rámci japonského ministerstva zahraničí o japonském postoji při jednání během sanfranciské mírové konference. Termín byl japonským ministerstvem zahraničí oficiálně uznán v roce 1963 a stal se označením pro sporné ostrovy Iturup, Kunašir, Habomajské ostrovy a Šikotan (Bukh 2012: 498).

Kromě prostého vyřešení sporu a možnosti navázat normální bezkonfliktní vztahy bylo v době studené války pro Sovětský svaz i Japonsko velmi výhodné uzavřít mírovou dohodu, protože Sovětský svaz by získal strategickou pozici v regionu a Japonsko mohlo získat přístup k zásobám ropy v Ochotském moři (Mack – O'Hare 1990: 386).

Problém ale byl, že kdyby Sovětský svaz uznal japonský nárok na ostrovy, musel by pravděpodobně přiznávat nárok dalších zemí v jiných územních sporech. Japonsko na druhou stranu nechtělo přijít o spojení se Spojenými státy, které se snažily o zabezpečení regionu spíše pod patronátem Japonska samotného než Spojených států, takže když Japonsko začalo zabezpečovat region vlastní silou, snížilo to americké výdaje a podpořilo obchod mezi USA a Japonskem, protože Japonsko nakupovalo techniku právě od Američanů (Mack – O'Hare 1990: 388).

Zajímavé je, že na rozdíl od politických vztahů, ekonomické vztahy mezi Japonskem a Sovětským svazem se zlepšovaly. Japonsko totiž separovalo politické spory s Ruskem od ekonomických vztahů, takže obchodní vztahy mezi Japonskem a Ruskem na počátku 70. let byly velice aktivní, což je možné interpretovat jako jeden z faktorů, který vedl k postupnému zlepšování i politických vztahů (Kapur 2012: 388).

Japonsko si od obchodu se Sovětským svazem na konci 80. a začátku 90. let slibovalo zlepšení vztahů, protože Sovětský svaz v té době neměl příliš prostředků, takže mohlo Japonsko využít ekonomickou spolupráci se Svazem jako výhodu při vyjednávání. Japonští politici ovšem neodhadli Gorbačovovu slabou pozici (Radchenko – Tarlow 2013: 107). Strategii využít přímou finanční kompenzaci za navrácení ostrovů Japonsko využívalo i v dalších jednáních, zejména pak na začátku 90. let. V podstatě lze japonskou strategii popsat asi

tak, že Japonci chtěli sporné území Kurilských ostrovů od Sovětského svazu „koupit“ ve smyslu ekonomických výhod pro Sovětský svaz.

Další z kontaktů, který se v rámci sporu odehrál, se uskutečnil v roce 1973, kdy japonský premiér Kakuei Tanaka navštívil Leonida Brežněva v Moskvě. Spor se ale nikam neposunul a až do nástupu Michaila Gorbačova zastával Sovětský svaz stanovisko, že žádný územní spor mezi Svazem a Japonskem neexistuje (Kapur 2012: 389). To byl ostatně postoj, který Sovětský svaz zastával po většinu trvání studené války (Njoroge 1985: 505).

Co se týče vzájemné argumentace mezi oběma zeměmi, Japonsko i Sovětský svaz stavěly legitimitu vlastnictví Kurilských ostrovů mimo jiné právě na základě dříve uzavřených smluv. Po podepsání sanfranciské smlouvy Japonsko deklarovalo, že podle šimodské dohody a petrohradské smlouvy nemá Sovětský svaz na ony čtyři sporné ostrovy nárok, protože tyto ostrovy byly podle těchto dohod přiřknuty Japonsku a neexistuje žádná smlouva, která by tyto sporné ostrovy prohlásila za ruské (Corne 1991: 35).

Sovětský svaz na druhou stranu argumentoval závěry jaltské konference a sanfranciské mírové smlouvy. Protiargumentace se obracela jednak k závěrům jaltské konference, které byly tajné, jak argumentuje Japonsko, a nezávazné, což je výklad Spojených států (Corne 1991: 35), a co se týče sanfranciské mírové smlouvy, hrál ve sporu roli už ten prostý fakt, že Sovětský svaz tuto smlouvu nepodepsal.

V 80. letech problém zůstával bez řešení, protože Sovětský svaz odmítal japonské požadavky na demilitarizaci Kuril a Japonsko odmítalo slevit ze svých velmi blízkých vztahů se Spojenými státy, takže jakékoli jednání stálo na mrtvém bodě (Masahiko 1988: 494). Sovětský svaz stále trval na svém prohlášení, že spor byl vyřešen skončením druhé světové války (deVillafranca 1993: 619). Ovšem tak jako Sovětský svaz argumentoval dohodou z Jalty a sanfranciskou

mírovou smlouvou, Japonsko argumentovalo šimodskou a petrohradskou dohodou. To vytvořilo problém, který bránil jakkoli se posunout při řešení konfliktu nebo najít jakoukoli shodu v čemkoli, co se ostrovů týkalo (deVillafranca 1993: 621).

V 90. letech se situace změnila, protože Sovětský svaz projevil snahu situaci nějak vyřešit v rámci Gorbačovových reformních snah. V roce 1990 navštívil Japonsko bývalý sovětský ministr zahraničí Eduard Ševarnadze, ale žádné konkrétní dohody nebylo dosaženo. Ve stejném roce navštívil Boris Jelcin, coby představitel Nejvyššího sovětu, Kunašir, také bez posunu ve vyjednávání (Corne 1991: 30).

Ono tvrzení, že spor mezi Sovětským svazem a Japonskem neexistuje, byl asi jediným jednotícím prohlášením ze strany Sovětského svazu. Na začátku 90. let, kdy se začaly Sovětský svaz i Japonsko snažit stále trvající spor nějak vyřešit, začal Sovětský svaz vysílat jednatele s tímto záměrem, například Genadije Janajeva v létě 1990, ale tyto návštěvy provázely velký zmatek v důsledku nejednoty sovětské politiky (Radchenko – Tarlow 1998: 110).

Nejednotnost byla zapříčiněna hlavně rozdílností názorů politiků v rámci Politbyra, takže jeden názor často odporoval názoru jiného představitele, a dále chaosem v mocenském rozložení v rámci vedení Svazu. Gorbačov se ocitl pod tlakem domácí politické scény a začal být ohledně japonského problému (a nejen toho) nerozhodný a jeho prohlášení se stala matoucí (Radchenko – Tarlow 1998: 123).

Není tedy moc překvapivé, že Gorbačovova návštěva v roce 1991 nepřinesla žádné výsledky v řešení sporu. Generální tajemník Liberálně demokratické strany (v té době nejvlivnější strany v japonské politice) Ozawa Ičiró se setkal s Gorbačovem 25. března, ale návštěva se nesla v podobném duchu jako předchozí jednání. Gorbačov vydával velice zmatená prohlášení (Radchenko –

Tarlow 1998: 126) a nakonec odmítl i samotnou mírovou deklaraci z roku 1956 (Corne 1991: 30).

V té době se i japonští představitelé snažili vyjednat nějaký kompromis, přičemž argumentovali hlavně ekonomickými výhodami, jak už je zmíněno výše (Radchenko – Tarlow 1998: 108). Japonci také vysílali svoje diplomatické návštěvy do Sovětského svazu, ale problém byl, že japonští jednatelé neměli příliš jasnou představu o složité politické situaci uvnitř Svazu, takže ačkoli se snažili vyjednávat, netušili, že mocenské rozložení uvnitř Svazu pravděpodobně neumožní jakoukoli dohodu (Radchenko – Tarlow 1998: 113).

4.1. Shrnutí

Je tedy evidentní, že Sovětský svaz po celou dobu studené války svou politiku výrazně nezměnil. V podstatě šlo o proklamaci, že spor mezi Japonskem a Sovětským svazem o Kurilské ostrovy neexistuje a záležitost byla uzavřena na konci studené války. To měly dokazovat závěry jaltské konference a sanfranciské mírové smlouvy. Japonsko oproti tomu argumentovalo, že ostrovy jsou japonské na základě šimodské dohody a petrohradské smlouvy.

Problém je, že toto stanovisko se dalo velice snadno zpochybnit. Japonsko a Spojené státy argumentovaly faktem, že závěry jaltské dohody byly nejprve tajné a šlo vlastně jen o deklaraci společného postupu Spojenců během druhé světové války, nejedná se tedy o nějaký závazný dokument. Sanfranciská dohoda na druhou stranu závazný dokument je, ale chybí na ní sovětský podpis.

Ovšem spornost této argumentace nezůstává jen u těchto bodů. Nejenže jaltská konference není smlouva, ale v sanfranciské dohodě chybí jasná definice toho území Kurilských ostrovů, kterých by se Japonsko mělo vzdát. Právě zde vznikl zásadní rozpor, který konflikt rozšířil a prohloubil.

Ačkoli se tedy řešení sporu zdálo nablízku, pomalu se rozpadající Svaz a svazová politika řešení neumožnily a spor zůstal v takovém stavu, v jakém byl zanechán

po roce 1956. Existovala tedy smlouva mezi Japonskem a Spojenci o odevzdání Kurilských ostrovů, které nebyly specifikované a mírová deklarace mezi Sovětským svazem a Japonskem, která ovšem byla jen přípravným krokem pro uzavření řádné mírové smlouvy, která dosud uzavřena nebyla.

5. Spor o Kurilské ostrovy po skončení studené války a v současnosti

Ačkoli studená válka skončila a Sovětský svaz se rozpadl, vztahy mezi Ruskou federací a Japonskem se do přílišné míry neoteplily. Kamenem úrazu byl právě spor o Kurilské ostrovy. Nicméně došlo alespoň k částečnému uvolnění vztahů. Šlo například o krok Ruska, které značně omezilo svou vojenskou přítomnost v regionu. Za to Japonsko trochu slevilo ze své ostré kritiky ruské vojenské přítomnosti ve východní Asii (Bazhanov – Bazhanov 1994: 91).

To, že Rusko stahovalo svoje jednotky z Kuril a polevilo ve vojenském tlaku na Japonsko, souviselo také s tím, že poté, co se rozpadl Sovětský svaz, Ruská federace změnila prioritní zájmy, co se týče zahraniční politiky, a soustředila se více na jiné regiony než na východní Asii (Buszynski 1992 – 1993: 492). Konec studené války a výrazné stažení vojenské přítomnosti Ruska z regionu také pro Japonsko znamenalo, že pozornost a investice Spojených států vůči Japonsku značně opadly, takže Japonsko se více soustředilo na ekonomické aktivity v regionu (Sýkora 2000: 326).

Po konci studené války se spor přesunul z vojenské sféry do ekonomické. Nově vzniklá Ruská federace měla i nadále zájem na ekonomické spolupráci s Japonskem. Japonsko se ale snažilo upřednostnit vyřešení sporu o ostrovy před ekonomickou spoluprací, pokračovalo tedy ve své snaze z doby studené války získat zpět ostrovy výměnou za ekonomické výhody pro Rusko (Buszynski 1992 – 1993: 496).

Dobrym příkladem částečného uvolnění ve sporu může být návštěva prezidenta Jelcina v říjnu 1993 v Tokiu, kde prezident potvrdil existenci územního sporu a bylo podepsáno několik dohod o ekonomické a další spolupráci. Šlo například o tokijskou deklaraci, kde obě země mimo jiné oznámily, že spor o Kurilské ostrovy by měl být vyřešen co nejdříve (Tokijská deklarace 1993).

Kromě otevřenějšího přístupu Ruské federace ke sporu přispěla ke snazšímu jednání i výměna japonské vládnoucí koalice, takže Liberálně demokratická strana už neměla většinu (Kapur 2012: 389). Ve straně byly odhaleny různé korupční skandály a oddělily se od ní tři nové subjekty, které uzavřely koalici s do té doby opoziční Japonskou socialistickou stranou (Sýkora 2000: 324). Nová japonská politika se stala přístupnější jednání, premiér Hosokawa Morihiro zaujal vůči Jelcinovi smířlivější postoj s tím, že si je vědom problémů, které musí Ruská federace řešit v domácí politice (Kapur 2012: 389). Přesto ale k žádnému posunu v rámci sporného statutu ostrovů nedošlo (Bazhanov – Bazhanov 1994: 92).

Nová naděje na vyřešení sporu se objevila v roce 1996, kdy byl zvolen premiérem Hašimoto Rjútaró. Hašimoto představil novou politiku ohledně sporných ostrovů, která spočívala v tom, že do popředí rusko-japonských vztahů nebude kladen spor jako takový, ale spíše ekonomická spolupráce a spor pak bude řešen v rámci uvolňování vztahů, ke kterému bude postupně docházet v souvislosti s ekonomickou spoluprací (Zagorsky 2001: 77). V roce 1997 pak odjel premiér Hašimoto na diplomatickou návštěvu do Moskvy. Zde se premiér shodl s prezidentem Jelcinem na vytvoření mírové dohody nejpozději do roku 2000. Rok poté Jelcin návštěvu oplatil na žádost premiéra Hašimota. Hašimoto se snažil docílit jasného vytyčení hranice mezi Ruskem a Japonskem, Jelcin ale upřednostnil nejprve uzavření sporu o ostrovy (Kapur 2012: 390).

Smlouva do roku 2000 uzavřena nebyla, ale jednání se nezastavila. V průběhu roku 2000 se premiér Mori a prezident Putin setkali pětkrát. V roce 2001 přijel prezident Putin na diplomatickou návštěvu do Japonska a s premiérem Morim se shodli, že je třeba uzavřít mírovou smlouvu na základě mírové deklarace z roku 1956, ale k žádným konkrétním krokům nedošlo (The Japan Times 2001). Podobně a bez výsledku probíhala setkání v letech 2003 a 2004. Vždy byla potvrzena mírová deklarace z roku 1956 coby východisko pro mírovou smlouvu, k jejímuž uzavření by se mělo směřovat (Kapur 2012: 391).

Japonští politici doufali, že se jednání posunou při nástupu prezidenta Medvěděva v roce 2008. Medvěděv se několikrát setkal s premiérem Fukudou, přičemž byl otázce řešení sporu o něco přístupnější než Putin, ale stejně jako předtím, ani v tomto případě nedošlo k zásadnějšímu posunu v řešení sporu. V roce 2009 premiér Aso obnovil jednání s Medvěděvem ve snaze vnést do řešení sporu jiný přístup (Kapur 2012: 393).

Jakékoli naděje ale opadly, když prezident Medvěděv navštívil Kunašir v roce 2010. Prezident se setkal s místními představiteli, kterým slíbil investice z Ruska v nejbližších letech. Japonskou politickou scénu návštěva velmi pohoršila a japonský ministr zahraničí Maehara poslal ruského velvyslance do Moskvy s protestní nótou. Ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov zareagoval na japonský akt podobně rozzlobeně, jako reagovali japonští představitelé na Medvěděvovu návštěvu, a prohlásil, že Kurilské ostrovy jsou ruské, takže není problém v návštěvě ruského prezidenta zde (Barry 2010). Návštěvy v podobném duchu poté pokračovaly dále. Kunašir navštívili ruští ministři a další vysoce postavení lidé (jako například ministr zahraničí Serdjukov) (Kapur 2012: 393).

Vztahy mezi zeměmi ani stav sporu se nijak nezlepšily ani nezměnily po Putinově znovuzvolení. Po Medvěděvově návštěvě (která se opakovala po začátku jeho premiérského mandátu) japonská kritika vůči jednání Ruské federace vzrostla,

což ministr Lavrov vyvracel tvrzením, že Ruská federace se musí starat o rozvoj a prosperitu svého území (Dyomkin 2012). Zajímavostí je, že nedlouho po takovémto podobném dialogu mezi ministrem Lavrovem a jeho japonským protějškem, což byl v té době ministr Gemba Koničiró, poslala Ruská federace dvě válečné lodě ke Kurilským ostrovům (Reuters 2012).

Vztahy Ruska a Japonska se ještě více zhoršily poté, co v roce 2014 po ruské anexi Krymu Japonsko uvalilo na Rusko sankce po vzoru Spojených států a Evropské unie. Prezident Putin na tento krok Japonska zareagoval prohlášením, že je ochoten posunout řešení sporu dál, ale že Japonsko pravděpodobně jeho snahu nesdílí (Bush a kol. 2014). Nedlouho po tomto prohlášení začalo Rusko provádět vojenská cvičení kolem Kurilských ostrovů (Heinrich a kol. 2014).

K dalšímu vyostření vztahů došlo v létě 2015, kdy Rusko oznámilo, že urychlí stavbu vojenských základen na sporných ostrovech. Stalo se tak jen pár dnů poté, co Abe Šinzó navštívil ukrajinského prezidenta Petra Porošenka (McCurry 2015). Co se týče základen, ruský ministr obrany Sergej Šojgu jmenoval konkrétně ostrovy Kunašir a Iturup (BBC 2015).

Ovšem i přes vyhlášení sankcí a návštěvu Ukrajiny se premiér Abe stále snaží s Ruskem vyjednat řešení situace. Situaci ale rozhodně nepomohla ani další Medvěděvova návštěva Iturupu. Medvěděv při návštěvě Iturupu prohlásil, že nevidí problém v přátelských vztazích s Japonskem, když jsou Kurilské ostrovy ruské a není tedy nutné, aby byly předmětem sporu (Roche a kol. 2015).

Posilování vojenského arzenálu a přítomnosti ruských vojáků pokračuje i v letošním roce. Koncem března oznámil ministr Šojgu, že k obrannému systému Kurilských ostrovů přibude nová vojenská technika (Osborn – Solovyov 2016). Kromě nové techniky se ještě objevily spekulace o tom, že na Kurilských

ostrovech vznikne ruská námořní základna, což v Japonsku vyvolalo obavy (The Guardian 2016).

Co se týče nejnovějších zpráv, je na květen připravováno setkání premiéra Abeho a prezidenta Putina v Tokiu. Premiér Abe má přijet na návštěvu do Soči 6. května (The Mainichi 2016). Putinově návštěvě Japonska bude předcházet návštěva ministra Lavrova v Tokiu 15. března, kde on, a jeho protějšek Kišida Fumió, budou připravovat Putinovu návštěvu (Korablinov 2016).

Zajímavé je také sledovat, jak Kurilské ostrovy prezentují oficiální stránky obou zemí. Na japonských stránkách ministerstva zahraničí má pojem „Severní teritoria“ celou sekci, která je rozdělena na několik podkapitol. Ve všeobecném přehledu je uvedeno, že Iturup, Kunašir, Habomajské ostrovy a Šikotan (Etorofu a Kunaširi podle japonské výslovnosti) jsou nedílnou součástí Japonska, protože šimodská dohoda z roku 1855 stanovila hranici mezi Japonskem a Ruskem mezi ostrovy Iturup a Urup (Etorofu a Uruppu) (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2014).

V podkapitole „Problém Severních teritorií“ najdeme vysvětlení územního sporu s tím, že sporné ostrovy jsou vymezené jako Iturup, Kunašir, Šikotan a Habomajské ostrovy a tyto ostrovy nejsou podle tohoto textu součástí Kurilských ostrovů. Stránky dále tvrdí, že ostrovy byly objeveny Japonskem jako první. Podkapitola také mimo jiné obsahuje oddíl, který je nazván „Základní Japonská pozice“, kde je uvedeno například to, že Kurilské ostrovy jsou Ruskem nelegálně okupovány (Ministry of Foreign Affairs of Japan 2011).

Vyjádření postoje Ruské federace můžeme najít na stránkách ruské ambasády v Japonsku. Ve vyjádření se píše, že od konce studené války se vztahy Ruska a Japonska zlepšují a že mezi zeměmi neexistuje žádný spor. Dále je zde uvedeno, že kvůli bezdůvodnému požadavku Japonska na navrácení Kurilských ostrovů ještě nebyla uzavřena řádná mírová smlouva. Dále je uvedeno, že vztahy

mezi Japonskem a Ruskem jsou čilé a v pořádku. Zajímavé je, že v textu není vůbec zmíněna návštěva bývalého prezidenta Medvěděva na Kurilských ostrovech v roce 2010 (The Embassy of The Russian Federation to Japan).

5.1. Shrnutí

V souhrnu problematiky rusko-japonského sporu po ukončení studené války je podstatné, že vztahy Ruska a Japonska přestaly být tolik vypjaté, ale spor o Kurilské ostrovy je nadále překážkou k plné normalizaci vztahů. Když studená válka skončila, Rusko odvrátilo svou pozornost od regionu, což mimo jiné znamenalo, že začalo stahování vojenských jednotek z Kurilských ostrovů.

V 90. letech se konala řada setkání představitelů obou zemí na různé úrovni, ale spor se neposunul dále než k prohlášení, že spor jako takový existuje a měl by být vyřešen co nejdříve. Podobná situace se opakovala i po přelomu tisíciletí.

Ke změně situace došlo v roce 2010, ale rozhodně to nebyla taková změna, v jakou japonští politici doufali. Prezident Medvěděv navštívil Kurilské ostrovy a japonskou politickou scénu tato návštěva silně rozhořčila a došlo i na formální stížnost. Premiér Lavrov poté prohlásil, že není proč si stěžovat, když jsou Kurily ruské.

Ani po Putinově znovuzvolení se nic zásadního nezměnilo. V roce 2014 nicméně začalo Japonsko uplatňovat na Rusko sankce, což vedlo ke zhoršení vzájemných vztahů. Premiér Abe nicméně pokračoval ve vyjednávání a v květnu letošního roku by mělo dojít k dalšímu setkání premiéra Abeho a prezidenta Putina.

Co se týče vyjádření na oficiálních stránkách japonského ministerstva zahraničí a ruské ambasády v Japonsku, informace uvedené zde se značně různí. Ze stránek japonského ministerstva zahraničí lze vyrozumět, že sporné Kurilské ostrovy jsou japonské na základě šimodské dohody uzavřené v roce 1885 a že tyto čtyři sporné ostrovy nepatří do Kurilského souostroví. Stránky ruské ambasády v Japonsku podávají informaci, že spor mezi Japonskem a Ruskou

federací neexistuje a japonská zatvrzelost v trvání na opaku je důvodem toho, proč ještě nebyla uzavřena řádná mírová smlouva.

6. Závěr

Tato bakalářská práce měla představit nový pohled na spor Ruska a Japonska o Kurilské ostrovy a to prostřednictvím analýzy smluvního rámce sporu. Věřím, že tento cíl byl úspěšně splněn, protože jsem ve své bakalářské práci zjistila, že spor naplno vypukl zejména kvůli uzavření smlouvy. Konkrétně se jednalo o sanfranciskou smlouvu z roku 1951, která ukončila válečný stav mezi Japonskem a Spojenci. V této smlouvě nebylo přesně vymezeno území Kurilských ostrovů a spolu se začínající válkou způsobila tato nejasnost spor, který trvá dodnes.

Dalším předpokladem bylo, že analýza smluvního rámce umožní komplexnější pohled na celý spor. Jsem přesvědčena, že i tento cíl se podařilo splnit, protože zkoumání celého smluvního rámce od první uzavřené smlouvy pomáhá pochopit argumentaci stran sporu. Japonsko trvá na tom, že ostrovy jsou japonské a argumentaci opírá mimo jiné také o šimodskou a petrohradskou smlouvu. Rusko na druhou stranu argumentuje smlouvami z konce druhé světové války.

První z výzkumných otázek, kterou jsem si stanovila, byla, jak se měnil statut Kurilských ostrovů s uzavíranými smlouvami. První změna ohledně statutu ostrovů byla šimodská dohoda z roku 1855. Tato smlouva stanovila hranici mezi Ruskem a Japonskem mezi ostrovy Iturup a Urup. Petrohradskou dohodou přenechalo Japonsko celý ostrov Sachalin Rusku výměnou za celé území Kurilských ostrovů. Portsmouthskou mírovou smlouvou získalo Japonsko jižní část Sachalinu a přilehlé ostrovy, přičemž hranice byla stanovena na 15. stupeň severní šířky.

Druhá světová válka přinesla dohody, které byly spíše než smlouvami pouze deklarací společného postupu Spojenců proti Japonsku. Začínaje Jaltskou konferencí se projevil problém, který se naplno projevil po podepsání

sanfranciské mírové smlouvy a to sice nepřesná specifikace území Kurilských ostrovů.

V roce 1956 byla nakonec vytvořena mírová deklarace Sovětského svazu a Japonska. Šlo o prozatímní dokument, který ukončil válečný stav mezi zeměmi a obnovil diplomatické, ekonomické a další vztahy mezi zeměmi. Sovětský svaz slíbil vrátit Habomajské ostrovy a Šikotan po vytvoření řádné mírové smlouvy. Nicméně šlo o poslední dohodu mezi Ruskem a Japonskem, která se přímo dotýkala Kurilských ostrovů.

Další z otázek byla, jaké události předcházely uzavření jednotlivých smluv. Události, které předcházely šimodské dohodě, jednoznačně s dohodou souvisely. Japonsko bylo uzavřené okolnímu světu, nicméně změna přišla s příjezdem amerických námořníků pod velením komodora Perryho, který pod pohrůžkou násilí v podstatě donutil zemi k otevření přístavů. Tedy i Rusové mohli začít s Japonskem obchodovat a tehdy vznikla šimodská dohoda.

Když se v důsledku příjezdu amerických lodí pod velením komodora Perryho muselo Japonsko začít více otevírat jiným zemím kvůli čilejšímu obchodu, vedlo to také ke snaze vnitřně kolonizovat řidčeji obydlený sever Japonska. Rusové v tu dobu dělali to samé, ale směrem na východ, takže došlo k rusko-japonské konfrontaci. Tak vznikla potřeba přesněji definovat hranici mezi Ruskem a Japonskem. Proto byla uzavřena druhá, petrohradská smlouva z roku 1875.

Nicméně oba státy měly v regionu své mocenské zájmy (nejen na Kurilských ostrovech, ale také v Koreji a Číně), takže napětí rostlo a vyústilo nejprve ve válku Japonska s Čínou a poté v rusko-japonskou válku. Japonsko zvítězilo a portsmouthskou mírovou smlouvou bylo stanoveno, za jakých podmínek bude uzavřen mír i územní vyrovnání.

Káhirská deklarace, jaltská konference a postupimská deklarace se odehrávaly na pozadí událostí druhé světové války. Po skončení druhé světové války se svět začal dělit podle schématu studené války a podmínky pro uzavírání dohod mezi

Japonskem jako spojencem Spojených států a Sovětským svazem nebyly nejlepší. To se projevilo na sanfranciské smlouvě i japonsko-sovětských mírových jednáních v roce 1956 i v následujících obdobích.

Moje další výzkumná otázka byla, jaké události následovaly po uzavření smluv. V důsledku čilejšího obchodu s Ruskem po uzavření šimodské dohody začaly oba státy uzavírat další smlouvy o obchodu a začaly také průzkum svých periferních oblastí, situace tedy nakonec vyústila v nutnost uzavřít upřesňující smlouvu.

Petrohradská smlouva ale situaci nevyřešila dokonale a mocenské zájmy obou zemí v regionu rostly, takže došlo k vojenskému střetu. Portsmouthská smlouva ovšem nijak nezabránila ani jedné ze zemí ve snaze o další mocenskou expanzi. V průběhu druhé světové války byly Rusko a Japonsko nepřátelé a tento stav po konci studené války pokračoval. Válečné dohody a pozdější mírové dohody kvůli respecifikaci sporného území prohloubily spor mezi zeměmi, který trvá dodnes.

Poslední výzkumnou otázkou bylo, jak se vyvíjela situace po podepsání posledního dokumentu v roce 1956. Po dobu studené války zůstával spor v podstatě na mrtvém bodě. Sovětský svaz tvrdil, že spor o ostrovy neexistuje, protože celá záležitost byla uzavřena s koncem druhé světové války. Japonsko nicméně trvalo na navrácení sporných ostrovů.

V 90. letech se nicméně zdálo, že by se jednání mohla posunout směrem k vytvoření řádné dohody. Do čela Sovětského svazu nastoupil Michail Gorbačov a začal jednat s Japonskem ohledně Kurilských ostrovů. Problém ale byl v Gorbačovově slabé pozici a celkově špatné kondici Sovětského svazu jako takového. Žádná dohoda tedy nevznikla.

Po konci studené války se Kurilské ostrovy staly hlavním problémem v normalizaci vztahů Ruské federace a Japonska. Během Jelcinova a Putinova prezidentského mandátu zůstával spor ve fázi vyjednávání, ale ta se nikam neposouvala.

Když byl zvolen prezident Medvěděv, zdálo se, že by v situaci nějaký posun nastat mohl, ale všechny naděje pohasly v roce 2010, když prezident navštívil Kunašir a prohlásil, že Rusko má v úmyslu investovat do rozvoje ostrovů. Japonský premiér zareagoval posláním protestní nóty do Moskvy, na což ruský ministr zahraničí zareagoval prohlášením, že ostrovy jsou přece ruské, takže není důvod k japonskému protestu. Tento incident definitivně ukončil dobu pomalu se normalizující situace z přelomu tisíciletí.

Po Putinově znovuzvolení nenastalo ve sporu žádné zlepšení. V roce 2014 došlo k dalšímu zhoršení vztahů, když vyhlásilo Japonsko sankce proti Rusku. Nicméně japonští politici se nadále snažili vyjednávat, ruský postoj je ovšem takový, že není důvod k vyjednávání, protože ostrovy jsou ruské území. Došlo také k posílení ruské vojenské přítomnosti na ostrovech a zdá se, že v navyšování počtu vojenské techniky na ostrovech bude Ruská federace nadále pokračovat. V květnu by se měli setkat premiér Abe a prezident Putin a toto setkání je v současné době připravováno.

7. Seznam použité literatury a pramenů

Barry, Ellen (2010). With Visit, Russia Reinforces Its Custody of Islands, Angering Japan. *The New York Times*. 1. 11. 2010 (http://www.nytimes.com/2010/11/02/world/asia/02kuriles.html?_r=0, 13. 4. 2016).

Battistini, Lawrence H. (1952). The Korean Problem in the Nineteenth Century. *Monumenta Nipponica* 8 (1/2), s. 47 – 66.

Bazhanov, Eugene – Bazhanov, Natasha (1994). Russia and Asia in 1993. *Asian Survey* 34 (1), s. 87 – 97.

BBC (2015). *Russia beefs up Kurils military base despite Japan tensions* (<http://www.bbc.com/news/world-europe-34604146>, 13. 4. 2016).

Boháčková, Libuše – Winkelhöferová, Vlasta (1987). *Vějíř a meč* (Brno: Panorama).

Braddick, C. W. (2003). Foreword: A 'one-sided peace'? New perspectives on the San Francisco Treaties. *Japan Forum* 15 (3), s. 361 – 364.

Breen, John (1996). The Imperial Oath of April 1868: Ritual, Politics, and Power in the Restoration. *Monumenta Nipponica* 51 (4), s. 407 – 429.

Bukh, Alexander (2012). Constructing Japan's 'Northern Territories': Domestic Actors, Interests, and the Symbolism of the Disputed Islands. *International Relations of the Asia-Pacific* 12 (3), s. 483 – 509.

Bush, Jason a kol. (2014). Putin says Russia ready for talks with Japan over disputed islands. *Reuters*. 24. 5. 2014 (<http://www.reuters.com/article/us-russia-forum-putin-japan-idUSBREA4N08P20140524>, 13. 4. 2016).

Buszynski, Leszek (1992 – 1993). Russia and the Asia-Pacific Region. *Pacific Affairs* 65 (4), s. 486 – 509.

Corne, Peter (1991). The Status of the Kurile Islands (Northern Territories) at International Law. *Australian International Law News* 29, s. 30 – 45.

deVillafranca, Richard (1993). Japan and the Northern Territories Dispute: Past, Present, Future. *Asian Survey* 33 (6), s. 610 – 624.

Dohoda o obchodu a plavbě mezi Japonskem a Ruskem (1855, Šimoda, Japonsko), dostupné na: [https://ru.wikisource.org/wiki/Симодский_договор_с_Японией_\(1855\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Симодский_договор_с_Японией_(1855))

Dohoda o přátelství a obchodu mezi Ruskem a Japonskem (1858, Edo (Tokio), Japonsko), dostupné na: <http://www.nytimes.com/1860/05/22/news/treaty-of-amity-and-commerce-between-russia-and-japan.html>

Dyomkin, Denis (2012). UPDATE 1-Japan-Russia talks make no progress on island dispute. Reuters. 28. 7. 2012 (<http://www.reuters.com/article/russia-japan-idUSL6E8IS1OV20120728>, 13. 4. 2016).

Elleman, Bruce A. a kol. (1998 – 1999). A Historical Reevaluation of America's Role in the Kuril Islands Dispute. *Pacific Affairs* 71 (4), s. 489 – 504.

Esthus, Raymond A. (1981). Nicholas II and the Russo-Japanese War. *The Russian Review* 40 (4), s. 396 – 411.

Franz, Edgar (2008). Siebold's Involvement in the Friendship Treaty between Japan and Russia. *Ritsumeikan International Affairs* 6, s. 99 – 125.

Fung, Allen (1996). Testing the Self-Strengthening: The Chinese Army in the Sino-Japanese War of 1894 – 1895. *Modern Asia Studies* 30 (4), s. 1007 – 1031.

Godwin, Robert K. (1950). Russia and the Portsmouth Peace Conference. *The American Slavic and East European Review* 9 (4), s. 279 – 291.

Heinrich, Mark a kol. (2014). Russia says begins military exercises in Pacific islands also claimed by Japan. *Reuters*. 12. 8. 2014 (<http://www.reuters.com/article/us-russia-japan-kuril-idUSKBN0GC00020140812>, 13. 4. 2016).

Howland, Douglas (2011). Sovereignty and the Laws of War: International Consequences of Japan's 1905 Victory over Russia. *Law and History Review* 29 (1), s. 53 – 97.

Káhirska deklarace (1943, Káhira, Egypt), dostupné v: Šnejdárek, Antonín (1968). *Druhá světová válka v dokumentech a fotografiích 2* (Praha: Svoboda), s. 30.

Kapur, K. D. (2012). Russia-Japan Relations: Politico-strategic Importance of the Disputed Southern Kurile Islands/Northern Territories. *India Quarterly* 68 (4), s. 385 – 405.

Kimie, Hara (2001). 50 Years from San Francisco: Re-Examining the Peace Treaty and Japan's Territorial Problems. *Pacific Affairs* 74 (3), s. 361 – 382.

Klimeš, Lumír (2005). *Slovník cizích slov* (Praha: SPN – Pedagogické nakladatelství).

Korablinov, Alexander (2016). Sergey Lavrov to visit Japan on April 15. *Russia Beyond the Headlines*. 8. 4. 2016 (https://rbth.com/news/2016/04/08/sergey-lavrov-to-visit-japan-on-april-15_582971, 13. 4. 2016).

Lee, Sekowo (2002). The 1951 San Francisco Peace Treaty With Japan and The Territorial Disputes in East Asia. *Pacific Rim Law & Policy Journal* 11 (1), s. 64 – 146.

Lensen, George Alexander (1950). Early Russo-Japanese Relations. *The Far Eastern Quarterly* 10 (1), s. 2 – 37.

Lensen, George Alexander (1954). Russia in Japan, 1858 – 1859. *The Journal of Modern History* 26 (2), s. 162 – 173.

Mack, Andrew – O'Hare, Martin (1990). Moscow-Tokyo and the Northern Territories Dispute. *Asian Survey* 30 (4), s. 380 – 394.

Masahiko, Asada (1988). Confidence-Building Measures in East Asia: A Japanese Perspective. *Asian Survey* 28 (5), s. 489 – 508.

McCurry, Justin (2015). Russia says it will build on Southern Kuril islands seized from Japan. *The Guardian*. 9. 6. 2015 (<http://www.theguardian.com/world/2015/jun/09/russia-build-southern-kuril-islands-seized-moscow-tokyo-abe>, 13. 4. 2016).

Ministry of Foreign Affairs of Japan (2011). *Northern Territories Issue* (<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/overview.html>, 14. 4. 2016).

Ministry of Foreign Affairs of Japan (2014). *Northern Territories Top* (<http://www.mofa.go.jp/region/europe/russia/territory/index.html>, 13. 4. 2016).

Mírová dohoda s Japonskem (1951, San Francisco, Spojené státy Americké), dostupné na: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20136/volume-136-I-1832-English.pdf>

Morley, James W. (1957). The Soviet-Japanese Peace Declaration. *Political Science Quarterly* 72 (3), s. 370 – 379.

Njoroje, Lawrence M. (1985). The Japan-Soviet Territorial Dispute: An Appraisal. *Asian Survey* 25 (5), s. 499 – 511.

Osborn, Andrew – Solovyov, Dmitry (2016). Russia says to deploy new weapons on disputed Kurile islands. *Reuters*. 25. 3. 2016 (<http://www.reuters.com/article/us-russia-japan-kuriles-idUSKCN0WR0QI>, 13. 4. 2016).

Oshima, Shoichi (1915). Japanese Views of the Monroe Doctrine. *The Washington Historical Quarterly* 6 (3), s. 154 – 161.

Pan, Stephen C. Y. (1952). Legal Aspects of the Yalta Agreement. *The American Journal of International Law* 46 (1), s. 40 – 59.

Petráčková, Věra – Kraus, Jiří a kol. (1995). *Akademický slovník cizích slov 1. díl* (Praha: Academia).

Petrohradská dohoda s Japonskem (1875, Petrohrad, Rusko), dostupné na: [https://ru.wikisource.org/wiki/Санкт-Петербургский_договор_с_Японией_\(1875\)](https://ru.wikisource.org/wiki/Санкт-Петербургский_договор_с_Японией_(1875))

Portsmouthská smlouva (1905, Portsmouth, Spojené státy americké), dostupné na: http://wwi.lib.byu.edu/index.php/Treaty_of_Portsmouth_ending_the_Russo-Japanese_War

Postupimská deklaráce (1945, Německo, Postupim), dostupné na: <http://www.atomicarchive.com/Docs/Hiroshima/Potsdam.shtml>

Protokol o jednání jaltské konference (1945, Sovětský svaz, Jalta), dostupné v: Šnejdárek, Antonín (1968). *Druhá světová válka v dokumentech a fotografiích 2* (Praha: Svoboda), s. 339 – 348.

Quigley, Harold S. (1956). Japan Between Two Worlds. *Far Eastern Survey* 25 (11), s. 168 – 174.

Radchenko, Sergey – Tarlow, Lisbeth (2013). Gorbachev, Ozawa, and the Failed Back-Channel Negotiations of 1989 – 1990. *Journal of Cold War Studies* 15 (2), s. 104 – 130.

Reischauer, Edwin O. – Craig, Albert M. (2000). *Dějiny Japonska* (Praha: Lidové noviny).

Reuters (2012). *Russia to send navy vessels to disputed Pacific islands* (<http://www.reuters.com/article/russia-japan-islands-idUSL6E8JE5K420120814>, 13. 4. 2016).

Roche, Andrew a kol. (2015). Japan protests Russian PM's visit to disputed island. *Reuters*. 22. 8. 2015 (<http://www.reuters.com/article/us-russia-medvedev-japan-idUSKCN0QR04A20150822>, 13. 4. 2016).

Sho, Konishi (2007). Reopening the "Opening of Japan": A Russian-Japanese Revolutionary Encounter and the Vision of Anarchist Progress. *The American Historical Review* 112 (1), s. 101 – 130.

Společná deklaráce Svazu sovětských socialistických republik a Japonska (1956, Moskva, Svaz sovětských socialistických republik), dostupné na: <https://www.documentcloud.org/documents/1341867-int-joint-declaration-by-the-union-of-soviet.html>

Steinberg, John W. (2008). Was the Russo-Japanese War World War Zero?. *The Russian Review* 67 (1), s. 1 – 7.

Sýkora, Jan (2000). Japonsko 90. let. In: Reischauer, Edwin O. – Craig, Albert M., *Dějiny Japonska* (Praha: Lidové noviny), s. 322 – 327.

Švankmajer, Milan a kol. (2004). *Dějiny Ruska* (Praha: Lidové noviny).

The Embassy of The Russian Federation to Japan. *Russian-Japanese Relations* (<http://www.russia-emb.jp/english/embassy/relations.html>, 14. 4. 2016).

The Guardian (2010). *Japan recalls envoy to Russia over Kurils dispute* (<http://www.theguardian.com/world/2010/nov/02/japan-recall-ambassador-medvedev-dispute>, 13. 4. 2016).

The Guardian (2016). *Japan protests against possible Russian naval base on disputed Kuril island chain* (<http://www.theguardian.com/world/2016/mar/29/japan-protests-russian-base-disputed-kuril-island-chain>, 13. 4. 2016).

The Japan Times (2001). *Mori, Putin confirm '56 pact as basis for isles talk* (<http://www.japantimes.co.jp/news/2001/03/26/national/mori-putin-confirm-56-pact-as-basis-for-isles-talk/#.Vw4wLTCLTIU>, 13. 4. 2016).

The Mainichi (2016). *Japan, Russia officials meet to prepare for Abe-Putin summit in May* (<http://mainichi.jp/english/articles/20160215/p2g/00m/0dm/079000c>, 13. 4. 2016).

Tokijská deklarace (1993: Tokio, Japonsko), dostupné na: <http://www.mofa.go.jp/region/n-america/us/q&a/declaration.html>

Van Der Vat, Dan (2001). *Válka v Pacifiku* (Praha: Argo).

White, J. A. (1969). *Portsmouth 1905: Peace or Truce?*. *Journal of Peace Research* 6 (4), s. 359 – 366.

Zubov, Andrej a kol. (2015). *Dějiny Ruska 20. století – díl II 1939 – 2007* (Praha: Argo).

Žukov, Jevgenij Michajlovič a kol. (1985). *Druhá světová válka* (Praha: Nakladatelství Svoboda).

8. Résumé

I was trying to apply a new perspective on a Russian-Japanese dispute over Kuril Islands using an analysis of a contractual framework of this dispute. Both states use contracts which they made as arguments to justify their entitlement to Kuril Islands. Japan argues mostly with the Shimoda Treaty which was made as a first one in this dispute in 1855. Russia argues with treaties which were made during and after the Second World War. These treaties present Kuril Islands as a Russian territory so Russia claims those Islands are legally Russian and the dispute was closed a long time ago.

The core of the dispute consists of the unclear specification of Kuril Islands in treaties. Japan is trying to gain back four islands, Iturup, Kunashir, Habomai Islands and Shikotan. Japan claims that these islands are the part of the Hokkaido Island and Russia doesn't have a right to own them. Russia uses Second World War treaties as an argument. Kuril Islands were promised to Russia so Russia claims to have a right on Islands.

The dispute was related (and still is) to the inner development of Russia and Japan. Shimoda Treaty and the Treaty of St. Petersburg are related to the opening of Japan and Meiji Restoration and to the Russian exploration of the Eastern parts of the country. Portsmouth Treaty was signed after the Russo-Japanese War. This war was the outcome of power clashes of Russia and Japan in the region. War treaties are related mostly to the power interests of the most powerful players of the then international system. Post-war treaties were closely influenced by the reality of the beginning of the Cold War. There are ongoing negotiations between Russian Federation and Japan these days about a Kurile Islands status but these negotiations seem to come to a deadlock. This state lasted for almost the whole Cold War and it lasts even after its end.